

4. Георгій Косміаді: життя і творчість у документах. Збірник документів у 2-х т. / Уклад.: Н. Тарасевич, Л. Костюк / Н. Р. Тарасевич, Л. К. Костюк. – Рівне: ПП ДМ, 2009. – Т. 2. – 356 с.

5. Георгій Косміаді (1886–1967): Кавказ–Москва–Волинь–Гамбург. Короткі відомості про художника та виставки його робіт. Каталог / Уклад.: Косміаді Н. Г., Тарасевич Н. Р., Костюк Л. К. – Рівне: Мозар, 2012. – 16 с.

6. Кожушко Н. Георгій Косміаді та рівненські навчальні заклади. 1917–1940 рр. / Н. Кожушко // Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею. Випуск V (190 років від дня народження Миколи Костомарова). – Рівне: Перспектива, 2007. – С. 53–55.

7. Костюк Л. К. Георгій Петрович Косміаді: життя та особливості художньої системи / Л. К. Костюк // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Зб. наук. праць: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 14. – Рівне: РДГУ, 2008. – С. 184–189;

8. Костюк Л. К. Художник, що мислив Волинню: життя і творчість Георгія Косміаді / Л. К. Костюк // Поліськезнавство у фольклорно-етнографічних і літературно-мистецьких дослідженнях. – Рівне: Волинські обереги, 2009. – С. 126–132.

9. Костюк Л. К. Творчість Георгія Косміаді в культурно-мистецькому середовищі Німеччини 40–60-х років ХХ століття / Л. К. Костюк // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Зб. наук. праць: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. У 2-х т. – Вип. 15. – Рівне: РДГУ, 2009. – Т.1. – С. 244–249.

10. Костюк Л. Постать Георгія Косміаді в культурно-освітньому середовищі м. Рівного кінця 1910 – початку 1920-х років / Л. Костюк // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 17. Т. I. – Рівне: РДГУ, 2011. – С. 310–315.

11. Костюк Л. К. Виставкова діяльність Георгія Косміаді на Волині у 1920-х роках / Л. Костюк // Вісник Львівської національної академії мистецтв. – Львів: ЛНАМ, 2012. – № 23. – С. 315–327.

12. Костюк Л. Георгій Косміаді: художник між Сходом і Заходом / Л. Костюк // Народознавчі зошити. – 2012. – № 3. – С. 45–51.

13. Костюк Л. К. Стронцієві спалахи на картинах Георгія Косміаді / Л. Костюк // Мистецькі грані. – 2012. – № 2 (29). – С. 6–7.

14. Костюк Л. К. Соціокультурний контекст становлення особистості митця: родовідні корені, дитинство та юність Георгія Косміаді (1886–1967) / Л. К. Костюк // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Вип. 19(1). – Рівне: РДГУ, 2013. – С. 273–278.

15. Толстуха Л. Художні вечори Георгія Косміаді у Рівному / Л. Толстуха // Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею. Випуск VI (155 років від дня народження Володимира Короленка). – Рівне: Видавець Олег Зень, 2008. – С. 211–213.

16. Юрчук О. Естетичний Гурток Георгія Косміаді в Рівному / О. Юрчук // Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею. Випуск IV: Матеріали наукової конференції 25–26 жовтня 2006 року. – Рівне: Волинські обереги, 2006. – С. 229–232.

Чернюшок О. Художньо-педагогічна спадщина Г. Косміаді: погляд сучасності / О. В. Чернюшок // Духовно-творчий потенціал студентської молоді: психолого-педагогічні проблеми формування та реалізації. Матеріали III Всеукраїнської науково-методичної конференції. 18–20 травня 2006 року. – Рівне: РДГУ, 2006. – С. 162–164.

УДК 7.03“19/20”

Аттіла КОПРИВА,

*доцент, кандидат мистецтвознавства,
Закарпатський художній інститут,
м. Мукачево, Україна*

БАРВИСТА ФЕЄРІЯ

«ЗАКАРПАТСЬКОГО ВАН ГОГА».

ТВОРЧІ БЕСІДИ З АНТОНОМ ШЕПОЮ

Коприва А. Барвіста феєрія «закарпатського Ван Гога». Творчі бесіди з Антоном Шепюю. Публікація є результатом дослідження творчої біографії яскравого представника третього покоління Закарпатської школи живопису Антона Олексійовича Шепи на основі інтерв'ю та творчих бесід.

Ключові слова: живопис, творчість, колір, плер, монументальність.

Коприва А. Красочная феєрия «закарпатского Ван Гога». Творческие беседы с Антоном Шепюю. Публикация является результатом исследования творческой биографии яркого представителя третьего поколения Закарпатской школы живописи Антона Алексеевича Шепи на основе интервью и творческих бесед.

Ключевые слова: живопись, творчество, цвет, плер, монументальность.

Kopryva A. T. Colorful enchanting «Carpathian Van Gogh». Creative conversation with Anton Shepa. The publication of this study is the result of bright creative biography representation of the third generation of the Transcarpathian school of painting Anton Alekseevich Shepa, which is based on interviews and creative conversations.

Keywords: painting, art, color, plein air, monumentality.

© Аттіла Коприва, 2015

Постановка проблеми. Одним із найбільш яскравих представників третього покоління Закарпатської школи живопису другої половини ХХ – початку ХХІ століття є постать, творчість та педагогічна діяльність якої мала неабияке значення у формуванні художників Закарпаття. У радянський час його неодноразово звинувачували у формалізмі, а де-хто називав «закарпатським Ван Гогом». Барвіста феєрія полотен Антона Шепи, цікавість композиційних інтерпретацій та філософський підхід до розв'язання різноманітних творчих проблем формує феномен неординарного живописця, творчість якого і сьогодні не втрачає актуальності.

Метою статті є акцентуалізація особистості Антона Шепи, мистецтвознавчий аналіз та популяризація його творчості.

Виклад основного матеріалу. В особі Антона Шепи переплітаються дві основні риси, які чітко формують його як митця і людину – це щира закоханість у природу й народ рідного Закарпаття та саможертвна праця. До останнього подиху, прискіпливо слідкуючи за сучасними тенденціями у мистецтві, він активно творив та експериментував, відшукуючи гармонійну співзвучність кольору, форми та пластики.

Народився Антон 17 квітня 1928 року в багатодітній родині в селі Підгоряни, що на Мукачівщині. Батько ще при Австро-Угорщині подався на заробітки до Америки, де пропрацював на шахтах 12 років і втратив зір. Антон Олексійович згадує: «Нас семеро дітей було, а він повернувся із заробітків і купив землю, але «наші браття» радянські, коли прийшли, забрали. Та навіть пенсію, яку отримував з Америки за шкідливу роботу, не перерахували». Мати раптово померла, коли Антону виповнилося чотири роки: «Взимку, як і більшість жінок, на річці прала, промерзла, захворіла – та й не стало мамки». Ця трагедія сколихнула душу майбутнього художника, тому протягом життя у своїх творах він неодноразово повертається до теми матері. Одним із відомих є полотно, написане у 1959 році, «На поточку прала».

Дитинство було нелегким. Змалку діти, як і в багатьох інших сільських родинах, були привчені до праці на полі та доглядали за худобою. Але у вільний час Антон обмальовував усі залишки паперу, обгортки цукерок тощо. На це особливу увагу звернув його старший брат Василь, який згодом і подарував Антону перші акварельні фарби. Велика прага до читання, науки та любов до мистецтва виділяло його поміж одноліток уже в період навчання у школі.

У Мукачівській гімназії № 4 рисунок тоді викладав учень Адальберта Ерделі, художник, котрий був відомий на Закарпатті та за його межами, Андрій Добощ. Вимогливим та принциповим охарактеризував свого першого вчителя Антон Олексійович: «Одного разу він намалював на дошці гілку з яблуком та двома пелюстками, що необхідно було нам перемалювати. Я замість двох пелюстків намалював три, бо мені так здавалося цікавішим. За це добряче отримав по шиї».

Під час Другої Світової війни 1944 року Антон був мобілізований урядом Угорщини під схили Бескидів на копання окопів і тунелів оборонної лінії Арпада. Важка та виснажлива праця у сирості та голоді надовго закарбувалася у пам'яті підлітка.

Життя було нелегким і після війни. Вільного часу практично не було, після навчання вдома завжди чекала робота. Тому по завершенню гімназії постало питання йти навчатися далі або залишатися на домашньому господарстві. Але все-таки родичі подбали – купили в подарунок Антону нове взуття, що було дорогим задоволенням на той час, і він подався до Львова.

Перша його спроба вступити до Львівського університету ім. Івана Франка на українську філологію в 1948 році виявилася невдалою. Переживав невдачу досить важко, згадує: «Не пройшовши за конкурсом у Львівський університет, я, розчарований, гуляв вулицями Львова, думаю, ну, куди зараз, напевно, в армію буду йти. Але побачив афішу, що проводиться набір до Львівського художнього інституту. Тоді я вирішив остаточно, що піду здобувати мистецьку освіту». Здавши документи, вже через місяць Антон Олексійович приїхав на екзамени. До Львівського художнього інституту поступити тоді було також непросто. Адже після війни до вузу вступало багато відставників, та і вищих навчальних закладів на той час було не так багато. Конкурс складав біля п'яти чоловік на місце. Гуртожитку взагалі не було, а ті, хто приїздили здалека, ночували в одній із лекційних аудиторій. А. Шепи згадує: «На вступних іспитах було багато талановитих абітурієнтів, серед них Микола Резнік, який став моїм співгрупником, прекрасно володів академічним рисунком. А я завжди більше працював кольором, це і допомогло мені на вступних випробовуваннях. Він мені трохи підправив рисунок, а я вніс свої корективи у його живопис. Я поступив дев'ятим за списком».

Ректором Львівського інституту прикладного та декоративного мистецтва тоді був Г. Леонов. Навчатися було важко у післявоєнний час – бідність, черги за продуктами, пригадує: «Зранку вже стояли в черзі за хлібом, а часто, як доходила до нас, то хліб закінчувався, і треба було чекати півдня на наступний привіз. Та ще й брата мого Василя, греко-католицького священика, монаха, вислали у Воркуту. Дивуюся, як мене у той час не забрали».

Новий радянський номенклатурний режим та ідеологія принесла масу арештів, розстрілів, виключення з вузів і позбавлення роботи за різні підозри, непокору та «инакомыслие». Василь Шепи, рідний брат Антона Олексійовича, був арештований разом із отцями василіанами та засланий у Воркуту на 25 років. Але там він потрапив у товариство прибалтійських скульпторів і займався малюванням та навіть виготовляв скульптури. Пізніше у монастирі с. Імстичево (Іршавський р-н) він також виконав дві скульптурні роботи – Діву Марію та Ісуса Христа, котрі чимось пережуються із творами відомого хорватського скульптора І. Мештровича. Знайомство о. Василя із закарпатським письменником Андрієм Патрусом-Карпатським, священиком Йо-

сипом Сліпим та митцями у Воркуті виокремлювали ті цінності, які мали безперечний вплив і на формування світогляду молодого художника Антона Шепи.

Самим тільки навчанням у вузі Антон не задовольнявся, щотижня виходив у парк або в місто малювати етюди. Також часто підробляв, виконуючи портрети знайомих. Якщо замовлень не було, то вночі йшов розвантажувати вагони. Тільки таким чином вдавалося йому виживати і вдосконалюватися як художнику.

Антон Шепи проходив штудіювання на відділенні монументального живопису, де фахові предмети викладали Роман Сельський (живопис), Іван Гуторов (рисунок). Шепи формувалася у колі інтелектуальних та творчо обдарованих студентів, багато з яких пізніше стали відомими. Серед них Іван Скобало, Карло Звіринський, Володимир Санжаров, Володимир Патик, Зиновія Стояловська, Генрієта Левицька, Аліна Ламах та багато інших. Антон Олексійович пригадує: «У нас дуже хороший курс був. Але вчилися різні люди, наприклад, був такий Іван Холоменюк, який малював на диплом «Смерть Сталіна». Хороший художник, але стільки ту роботу тицькав, бабрав, що позирати було противно. Він був щирий партієць. А найбільше товаришував я із В. Патином. У нього було кілька альбомів відомих європейських митців – Ренуара, Матіса, Ван Гога та ін., які ми частенько із великим захопленням переглядали. Ці великі художники вважалися буржуазними, такими, що негативно впливають на свідомість «советского человека». За ті альбоми В. Патики виключили із вузу, але пізніше поновили курсом нижче. Також я вчився тоді з І. Скобалом. Фактично він був нашим вчителем з рисунку, це був талант. І Гуторов приходив нероз і казав: «Опять без меня рисуете?» Гарний голос мав Скобало, на гітарі добре грав та безвідмовний був до колег, дуже багато допомагав іншим своїм талантом. У Львові нас, західняків, перевіряли постійно комсорги, особливо у період різдвяних свят. Рилися в тумбочках і найшли одного разу мої листи з різдвяними привітаннями. З такою підозрою їх аналізували і розбирали, але, на щастя, нічого надто ворожого не знайшли. Пізніше, як я поїхав в Ужгород, то тих комсоргів-художників у слід за мною прислали».

З розповіді Антона Олексійовича, в інституті було досить багато прикрих моментів. На перекір проханням партійних функціонерів він неодноразово відмовлявся поступати в комсомол, мотивуючи постійно тим, що морально ще не готовий. А про компартію там взагалі мова не йшла. Він розумів, що правдива душа не може прислужувати сатані. Але кати його рідного брата о. Василя завжди звертали на Антона особливу увагу, блокуючи його творчі імпульси.

Дипломною роботою А. Шепи взявся керувати закарпатець, досвідчений монументаліст, Йосип Бокшай. Але сучасні погляди Антона щодо вирішення складних живописних завдань, які схвалювалися Р. Сельським, не зовсім знаходили порозуміння у спокійного за характером метра Й. Бокшай.

У своїй дипломній роботі – живописному панно «Рідне моє Закарпаття» – художник спочатку мав бажання використати стару назву рідного краю Підкарпаття, але все ж його спробували перекопати аргументом, що зараз це не актуально, оскільки регіон опинився за Карпатами.

Про роботу з керівником Антон Олексійович розповідає цікаві деталі: «У нього була звичка безпосередньо по роботі правити, тому і комісія екзаменаційна ставила часто оцінку студенту, враховуючи, що виконана робота належить ще й руці великого майстра. Своє дипломне панно я виконував на локальних кольорових відношеннях, а Йосип Йосипович підійшов до моєї роботи і все узагальнив умброю та сіною. До захисту залишалося всього чотири дні. Після цього я вирішив весь колірний шар, нанесений керівником, зняти і продовжити у тій концепції, яка відповідала початковому задуму. І хоч може на захисті Йосип Йосипович був не зовсім задоволений, але я все ж домігся, чого хотів».

Фото 1954 р. Сидять: Шепи А., Гайдай, Музика О., викл. Гуторов І. Ф., проф. Щербатенко В. В., Ламах А., викл. Сільвестров Р. В. Стоять: другий Санжаров В., четвертий Холоменюк І., шоста – Левицька Г., Скобало І.

У 1954 році, після закінчення інституту, Антон Шепи їде в рідне Закарпаття на викладацьку роботу за направленням. В Ужгородському училищі прикладного мистецтва поряд із одностудентами, корифеями закарпатського малярства Ф. Манайлом, Е. Кондратовичем, Ш. Петкі та іншими колегами він розгортає активну педагогічну діяльність і повністю віддається творчій роботі. Студенти із захопленням ходили на його заняття та часто залишалися після пар для цікавих бесід про мистецьку науку та творчість. Його учнями стають Іван та Лариса Бровді, Іван Ілько, Тарас Данилич, Василь Сабов, Іван Шутев, неординарний Ечі Семан та багато інших студентів, яких запалював, надихав на творчість, вчив бути правдивим у мистецтві, уміти бачити світло й красу. Багато не тільки студентів, а й колег починають їздити із Антоном Шепи на пленери й переймати в нього досвід та все нове, що він приніс із собою. Також виділяє час для підготовки талановитої молоді до вступу в мистецькі вищі колишнього СРСР, серед яких пощастило бути і нині вже відомому художнику Василю Скакандію.

Радіючи успіхам учнів та колег, А. Шепу знайшов себе у колі митців, які теж шукали чогось нового, справжнього і рідного. Він товаришує і працює поряд із В. Бедзіром, Е. Кремницькою, Й. Бокшаєм (молодшим), подружжям Медвецьких, І. Ільком, В. Микитою, Ю. Герцом та інколи навідується в гості до Адальберта Ерделі за порадою чи добрим словом. Антон Олексійович зауважує: «Коли ми навідували Ерделі, то він нам казав, що хоче намалювати наші портрети, молодих художників мене, Є. Кремницьку та П. Бедзіра. Нас у той час трохи переслідували як формалістів та небажаних для публіки. Таким чином, він хотів захистити нас, щоб ми не гнобили. Але, на жаль, не встиг це зробити. Настільки він доброю людиною був. Коли від нього ми виходили, то часто знаходили фарби, які Бейлобачі крадькома ховав у кишені нашого верхнього одягу». Саме в цей період Адальберт Ерделі став для Антона Шепи наставником. Вболівання А. Ерделі за талановиту молодь Закарпаття та турбота завжди супроводжувалася цікавими рефлексіями витонченого інтелекту справжнього віртуоза слова і пензля. Він притягував, мов магніт, всіх своїм талантом та харизмою.

Період канікул Антон Олексійович використовував для довготривалих пленерів. Бувало, що і на місяць їздив на Рахівщину, Міжгірщину чи Воловеччину. Жив переважно, де прийдеться, хто приймав, у того й ночував. «Люди тоді були дуже добрі, – розповідає митець – у Квасах на Рахівщині я жив в одній родині цілий місяць, кожен день мене годували, а під кінець, як я хотів розрахуватися за ночівлю та харчування, ні копійки від мене брати не хотіли, а попросили намалювати Довбуша. Я за три дні виконав багатофігурну композицію: Довбуша на коні та його товаришів-опришків. Портрети товаришів Довбуша вирішив намалювати із чорно-білих фото родичів тієї родини. Скільки радощів там було після цього подарунку. А в Ясіня я найбільше любив їздити. Якось одного разу познайомився із православним священником, який служив у Струківській церкві, то він мені дав ключі і дозволив два тижні у церкві ночувати. Тоді я всі ікони церкви та інтер'єр перемалював у різних варіантах».

Активну виставкову діяльність А. Шепу розпочинає з 1957 року. Вперше представляє роботи, серед яких «Портрет хлопчика» (1957), на виставці творів молодих художників до VI Всесвітнього фестивалю молоді та студентів у Москві, де з успіхом бере участь у трьох виставках. Шепу експонує твори на республіканській (Київ), всесоюзній (Москва) та міжнародній (Москва) виставках. Це додало впевненості художнику, який ще більше активізується у творчості та з цього часу стає постійним учасником республіканських, всесоюзних виставок. А згодом його твори набирають такої популярності, що вже експонуються навіть за кордоном, зокрема в Австрії, на Кіпрі, в Японії, Словаччині, Чехії, Угорщині, Німеччині, Монголії, Франції та в інших країнах.

Кольорова насиченість та композиційна переконливість творів цього періоду інколи виходить

за рамки традиційного, реалістичного мистецтва і відрізняється новаторськими рішеннями, що підсилюється гармонійним звучанням ліній та кольорових плям, що врівноважують площину його робіт. У творах синтезуються традиційні особливості «Закарпатської школи живопису» та сучасних засобів, трансформовані індивідуальним баченням митця, що характеризує високу професійну зрілість художника вже у молодому віці. Він багато експериментує темперою, олією, пастеллю та аквареллю поєднуючи різні техніки між собою, де основним засобом вираження є колір.

Фрагмент розпису будинку культури с. Петрово (Виноградівський р-н.) за угорськими народними мотивами. 1960 р.в. Техніка: секко. 1.45x23 м.

Але в Ужгороді не судилося йому жити спокійно. Через сім років викладання ним починає цікавитися КДБ. А. Шепу згадує: «Завітав до мене полковник КДБ Л. і каже:

– В тебе така мала тут зарплата. Пішли до нас робити, тут і робити не треба, лишень про когось щось інколи казати будеш. Словом, доносити.

Кажу:

– Я на то не валовшний, мені на виставки треба серйозно готуватися.

Потім цей пішов і якогось рижого кадебешника до мене підслав. Той мене систематично відвідував, навіть на парах іноді сидів, слідкував, щось записував і постійно питає:

– Ви ще не надумали?

А я йому постійно одне й те саме казав:

– Не надумав, бо не маю часу на це, на виставки готуюся.

Ну тоді вони мені показали. Зібрали збори в училищі, прийшов тоді з будинку офіцерів якийсь начальник, та оголосили, що А. Шепу не хоче поступати в нашу міліцію до дружинників. А мені виділили найбільш небезпечний район – Радванку, де проживають місцеві роми. Тоді я мусів добровільно-примусово писати заяву на звільнення за власним бажанням».

Протягом трьох років Антон Олексійович був без роботи. Згодом йому вдається влаштуватися в художфонді. Робота тут приносила інколи непогані заробітки. Розробка плакатів, транспарантів та різних оформлювальні роботи були стабільним явищем, що дозволяло художнику вижити і навіть трохи заощадити. Але не кожен митець у той час так вперто протривав тому, що суперечило ідеям духовної чистоти та моралі. З цього приводу Антон Шепу розповідає: «Хоча портрети я завжди любив

малювати, але нашого «великого вождя» не міг, якось рука не лежала. А коли в художфонді мені все ж довелося малювати портрет, я накидав його, а закінчив інший колега, з яким ми потім і грошима поділилися».

У 1960 році Антон Олексійович вступає до Національної спілки художників СРСР. Шістдесяті роки відзначилися активною боротьбою компартії з буржуазними проявами формалізму, в культурі та мистецтві зокрема. На Закарпатті також загострилися процеси гоніння та зачепили багатьох талановитих митців. Їх дискредитували, критикували, не давали можливість виставлятися. Приміром, у 1967 році був випадок, коли твори А. Шепи, подружжя Медведцьких, П. Бездіра, Є. Кремницької, І. Шутева не пройшли на виставку в Ужгороді. Авторів звинуватили у ворожих та буржуазних проявах, що шкодять радянському суспільству. Але художники вирішили відвезти полотна у Київ. Тоді відбором робіт до молодіжної виставки керувала Т. Яблонська. Коли вони їй представили свої твори, Тетяна Нілівна взялася за голову обома руками та мовила: «Боже мій! Що наговорив на вас цей С.! Які ж ви формалісти?!» У кожного з художників відібрали по десять творів, які пізніше були експоновані у Москві.

Як професійний монументаліст Антон Шепи неодноразово проявляв себе в художньому оформленні малих архітектурних форм (автобусні зупинки) у закарпатських селах Лалові, Зубівці, Яловому, Сільці, Синяку, Пилипці тощо. Але славу йому принесли монументальні розписи, котрі художник самовіддано й з великою любов'ю виконував, даючи волю своїм думкам та ідеям. Народні традиції, культура та побут рідного краю стають основними рушіями композиційних трансформацій, що ведуть нас у казковий світ предків, коли легенда була дійсністю. Шепи з успіхом виконує розписи ресторанів в Ужгороді, Буштині, Нижніх Воротах («Верховинське весілля. Суворі Бескиди»), Невицькому, Берегові, Гурзуфі та навіть Паланзі (Латвія); бере участь у розписах винного дегустаційного залу в Ленінграді та разом із І. Скобалом, І. Холоменюком й А. Великановим розписує павільйон сільськогосподарської продукції УРСР на ВДНХ в Москві. Також відомі його розписи будинків культури Петрова, Рахова, вестибюль старого вокзалу в Чопі та продуктового магазину на пл. Корятовича в Ужгороді.

Чималі досягнення Антон Олексійович робить також у сакральному мистецтві. Відомі його розписи у церкві Імстичівського монастиря, виконані у 1993-94 рр. на прохання свого брата о. Василя. Важливим доробком є також розписи церкви Св. Миколая у Львові, які А. Шепи виконував разом зі своїм колишнім викладачем Романом Сельським та відомими шістдесятниками Карлом Звіринським і Михайлом Масютком.

У 1968 році, на прохання архітектора Володимира Сікорського, Антон Олексійович виконує один із своїх знайомих творів у буштинському ресторані – відому фреску за мотивами народної балади про легендарного опришка Пинтю Грегора «Карпатська легенда (Карпатські опришки)». Це був тридця-

тидев'ятиметровий розпис висотою два метри по бризолітовій штукатурці, який на сьогодні, на жаль, втрачено. Через складну структуру штукатурки нанесення фарби такою технікою складає неабиякі труднощі. Фінансування на виконання цього твору тоді не виділили, але і роботу в спілці художників йому не надто давали. А. Шепи розповідає: «Я хотів щось від себе створити, щось народне і безкоштовно. Але мене почали переслідувати та спробували виключити навіть зі спілки. Хоча це замовлення я виконував без будь-якої грошової винагороди. Архітектор мені сказав: «Антон Олексійович, хочете та робіть».

*Карпатська легенда (Карпатські опришки). 1968 р.
Техніка: секко. 2×39 м.*

Я виконав проект на картоні, який обласна художня рада в Ужгороді затвердила. Після завершення роботи стався інцидент, коли один тамтешній партійний діяч, що не розумівся на мистецтві, запитав, чи умію я малювати нормально портрет, бо як ні, то дасть команду прибиральниці – й вона це все замаже. Слава Богу, цього не сталося. Випадково тудою проїжджали львівські монументалісти Іван Задорожний, Іван Литовченко, з яким я вчився, а також відомий мистецтвознавець Григорій Логвін, котрий очолював делегацію. Ціллю поїздки було огляд нових монументальних творів мистецтва України. І так вийшло, що вони випадково обідали у Буштині в ресторані «Лісова пісня», де були мої розписи. Запитали директора, хто це зробив, а він каже: «Ужгородський художник якийсь». Я навіть не підписався на роботі. Але директор цікавий був, наш гуцул, каже: «Шепи, є там такий».

Потім хлопці поїхали в Ужгород. А там якраз засідання у спілці йшло. Мене, як підсудного, розбирали для виключення із спілки за формалізм. У цей момент заходить делегація на чолі із Г. Логвіним. Після привітання питаються Антона Кашшай: «Ой, що ж ви засідаєте, а не малюєте?» А. Кашшай каже: «Ось тут винуватця маємо. Наробив формалізм у Буштині та будем його зі спілки виключати». Логвін тоді каже: «Не може бути, ми тільки-но звідти, бачили твір і вирішили його опублікувати в журналі». Так і сталося – через тиждень опублікували в журналі «Архітектура СРСР».

Пізніше робота була опублікована у книзі «Монументальное искусство СССР». Це був період, коли судили В. Стуса, художників-шістдесятників, і я трохи не попав з ними разом. Якось я це пережив, але з Ужгорода все-таки прийшлося йти геть».

У 1968 році А. Шепи покидає Ужгород та перебирається у рідне Мукачево з причини хвороби леге-

нів потрапляє під нагляд свого доброго товариша й відомого лікаря Миколи Крилова. На пленери у той час їздити йому заборонено, і він активно бере-ться малювати портрети й побутові композиції. Народжується серія портретів дітей, родичів, сусідів і жителів сіл Давидкова, Лучок, Кольчина та Підгорян. Пригадує: «Ой, скільки я їх перемалював, старих бабок, дідів, діток давидківських, лучанських у парках, на базарах, а особливо, коли збирали, сортували та здавали тут неподалік яблука».

У цьому ж році Антон Олексійович виконує один із найбільш відомих своїх творів «Народне гуляння», який експонується на всесоюзній виставці у Москві, а потім на міжнародних виставках у Японії, Монголії, Кіпрі, Франції та інших країнах. Твір був закуплений державним коштом Франції та поповнив мистецьку збірку міста Тулуза. А в 1972 році він отримує державне замовлення на виконання збільшеної копії (розміром 150×210 см) з цього твору, який спочатку зберігався у фондах Міністерства культури СРСР, а зараз поповнює мистецький арсенал творів Томського обласного художнього музею. Причину передачі твору, яка відбулася на початку 80-х років, пояснює працівник музею Татьяна Микуцкая: «Коли стало зрозуміло, що радянський живопис без витворів, написаних в союзних республіках, неповний, то ми звернулися в Міністерство культури СРСР з проханням допомогти нам укомплектувати наші фонди кращими творами» (перекладено з російської автором публікації). Вос-танне цей твір експонували в 2009 році у Томському музеї на виставці у рамках проекту «Искусство за толерантность». Художники ближнього зарубіжжя в колекції Томського обласного художественно-го музею» серед вісімдесяти найпрогресивніших та найвідоміших художників радянського часу Аугустинаса Савіцкаса, Лаймдота Мурніек, Едуарда Арцруняна, Джемалі Кухалашвілі, Тогрула Наріманбекова, Софії Вейверіте, Гіві Тоїдзе, Хсаре Гасієве, Нодаре Абаєве, Торгула Наріманбекова та ін.

Київ, 1968 р. На фото: Шена А., Власов В, Кремницька Е., Бедзір П., о. Шена В.

У 1969 році митець отримує першу премію на міжнародній виставці у м. Ходмезовашаргель (Угорщина) за живописну роботу «Старе Закарпаття» (1968). Вос-танне робота була експонована на ви-

ставці закарпатських художників у січні 2014 року в Чернівецькому центрі культури «Вернісаж», де ви-кликала найбільший інтерес не тільки у буковинських поціновувачів, а й у відомих митців, про це наголошує автор статті «Колір і емоція» І. Стефанюк.

Саме протягом шістдесятих та на початку сімдесятих років твори А. Шепи привертають особливу увагу завдяки експресії, сміливим кольоровим рішенням, ідейною радикальністю відносно тодішнього ідеологічного диктату, що особливо у колах молодих художників викликало захоплення, а у слуг радянського режиму зневагу. Завдяки цьому, згадує художник Д. Бенкев, його почали порівнювати в окремих мистецьких колах із Ван Гогом.

Піпкарь. 60-і р. Картон, олія. 80х60. Приватна збірка.

Народне гуляння. 1972 р. 150 210. Полотно, темпера. Томський обласний художній музей. Ж-1177 .

У 1972 році після тривалих стосунків з Радою Даскаловою Антон Шепя одружується з нею та переїздить до Києва. У столиці мистецьке життя теж не зовсім складалося. Згадує: «Разом зі мною вислали і моє «Личное дело» і дивилися на мене як на бандерівця із Закарпаття. Як прийшов до київської спілки художників, один прибулець, родом не з України, запитав: «Ты что пришёл наш хлеб есть?» На худару тільки пейзажі давав. Казав, що портрети не вмю робити, бо тоді мусив би Леніна й Сталіна малювати. Один пейзаж було й три місяці робив. Досить важко було там і морально, й фінансово. Але жінка моя Радочка спасала мене. Вона робила у спілці художників референтом. Її добре знали там і поважали. Писала навіть на відомий твір Василя Бородея «Родина-мать» анотацію».

А. Шепя розпочинає у Києві активну творчу діяльність і надалі систематично експонує свої роботи на різноманітних виставках; виконує ряд пейзажних творів, мотивами для яких слугували Київський ботанічний сад, Володимирська гірка, Софійський собор у Києві, Києво-Печерська Лавра тощо; створює відомий твір «Старий та новий Київ». Згодом Шепя стає членом правління секції монументального живопису Спілки художників УРСР.

Але душа й серце художника постійно скучали за рідним краєм. Тому після переїзду він часто відвідує Закарпаття, зупиняючись у родичів, та систематично виїжджає із колегами малювати рідні Карпати. У дружніх стосунках Антон Шепя перебував також із художником С. Отрощенком, першим чоловіком Т. Яблонської. Часто приїздив на Закарпаття, де зустрічалися у компанії з Павлом Бездіром і втрюх подавалися малювати Гуцульщину.

У Києві Антон Олексійович підтримував тісні стосунки із товариством Закарпатського земляцтва та охоче приймав всіх і допомагав тим, хто навідувався до нього з рідного краю. Приміром, у 1974 році до Київського художнього інституту приїхав поступати хлопчина з Мукачева Тиберій Віллашек. Здавши документи у приймальній комісії вузу та довідавшись про терміни екзаменаційної кампанії, зрозумів, що між екзаменами з рисунку та живопису не встигне поїхати додому за фарбами. Дізнавшись про проблему незнайомого йому співвітчизника, Антон Олексійович дбайливо заспокоїв хлопця та довірливо віддав власний етюдник з фарбами й пензлями на час випробувань. Подібних випадків у художника було чимало, християнська мораль та щирість глибоко пронизують його мистецьку душу і впливають на творчий шлях зокрема.

Часи незалежної України принесли надію художнику на вільне мистецтво, про яке раніше можна було тільки мріяти. Антон Шепя знов активізується. У дев'яностих роках виконує розписи церкви Імстичівського монастиря (1994), а пізніше в окремому залі Мукачівського державного історико-краєзнавчого музею малює фрески п'яти панно з історії Мукачівського замку (1997-1998), що відрізняються чітким рисунком та ахроматичною кольоровою гамою. У станковому живописі митець й надалі експериментує, використовуючи в роботах ме-

тод клуазонізму, позначений інколи чіткими межами великих плям та насиченим кольором. Він наносить на полотно пастозні шари фарб контрастуючих між собою відтінків і деколи врівноважує композиційний простір маленькими плямами й крапками взаємодоповнюючих кольорів. Стилізація дерев і квітів, редукція рисунку та ритміка перетворює твори А. Шепи на радісну казку, в якій глядачеві хочеться жити. Його дерева, квіти й архітектура мають закарпатський дух, несумісний з мегаполісом. Ці мотиви іншого характеру, вони мов з іншого краю та не уживаються в холодному антуражі великого міста. Тому художник чимдалі частіше приїздить додому в пошуках того рідного, без чого жити йому, як правдивому митцю, важко або неможливо взагалі.

У 2002 році Антон Олексійович глибоко переживає втрату дружини. Його стан переходить в апатію, з'являються проблеми із власним здоров'ям. Але, не зважаючи на трагедію на початку 2003 року він разом з Д. Якутовичем, О. Антоновим та О. Міловзоровим експонує свої твори на виставці «Зимові фантазії» у галереї «Арт Хол» (м. Київ).

Одразу після персональної виставки в 2004 році «Моє Закарпаття» (1966-2003) у Києві він переживає інфаркт та, ледь оговтавшись від нього, приймає рішення покинути столицю. Останні свої десять років життя проводить на Мукачівщині в с. Кольчино, навмисно ізолювавши себе від суспільства та навколишніх проблем під палкою опікою племінниці Терезії Онуфер. Тісні стосунки підтримує тільки з кількома колегами та давнім товаришем – лікарем М. Криловим. У травні 2008 року вперше після приїзду відвідує рідні Карпати разом із художниками З. Мичкою, А. Копривою та Ю. Шелевицьким, пише гірські хребти весняних Бескидів на пленері в с. Рєкити. На основі старих робіт виконує цілком нові й сучасні композиції пастеллю, аквареллю та гуашшю. Інколи виставляє свої твори на міських, обласних та групових виставках в галереях Мукачева, Ужгорода, Чернівців тощо.

У 2008 році за вагомі досягнення у професійній діяльності та багаторічну сумлінну працю Указом Президента України Антону Олексійовичу присвоєно почесне звання "Заслужений художник України". А 17 квітня 2014 року, якраз у свій день народження, Антон Шепя відзначений обласною премією ім. Й. Бошая та А. Ерделі у номінації живопису за кращий новаторський твір «Свідок історії».

Натхнення до творчої праці Антона Олексійовича не покидає. У січні 2014 року він якось зауважив: «Олією вже не роблю. Розчинник не переносю. Я так хотів би ще жити. Кожен вечір роблю по дві композиції, без цього спати не можу. Якщо я вдень нічого не намалюю, то місця собі не знайду. Переживаю також за рідну землю. Бо, на жаль, зараз тінь проникла у світло».

4 липня того ж року Антон Олексійович відійшов у вічність, залишивши після себе унікальну спадщину мистецького доробку, яка на сьогодні є не тільки предметом насолоди, а і важливим прикладом для наслідування.

Висновки. Твори А. Шепи випромінюють той позитив, який притягує глядача експресією щирих емоцій відвертості та доброти. У різні періоди своєї творчості, як у жанрових, так і пейзажних композиціях художник по-своєму інтерпретує натуру то в реалістичній, то декоративній, то абстрактній формах. Він був одним із найобдарованіших серед художників третього покоління Закарпатської школи живопису. Його знали широко й надзвичайно ерудованою людиною, відданим викладачем і наставником. Йому можуть завдячити багато митців, котрим, як вони кажуть, він просто «відкрив очі».

ЛІТЕРАТУРА

1. Українські радянські художники. Спілка художників України / Довідник. – К.: Мистецтво, 1972.
2. Мистецтво Української РСР в Москві. До 50-річчя утворення СРСР / Каталог. – М.: Советский художник, 1972.
3. Искусство Украинской ССР. 50-летию СССР / Альбом. – Ленинград: Аврора, 1972.
4. Островський Г. С. Образотворче мистецтво Закарпаття. – К.: Мистецтво, 1974.
5. Монументальное и декоративное искусство в архитектуре Украины. – К.: Будівельник, 1975. – С. 85.
6. Мистецтво України / Біографічний довідник. – К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1997. – 649 с.
7. Енциклопедія українознавства (1955–1989) / Словникова частина : в 11 т. / Наукове Товариство ім. Шевченка; гол. ред. проф., д-р Володимир Кубійович. – Париж; Нью-Йорк; Львів: Молоде життя, 1954–2003.
8. Велігоцька Н. «Я так бачу...» (Станковий живопис Антона Шепи) / А. Шепи. Моє Закарпаття. Цикл картин. Живопис (1957–2004) / Каталог виставки. – К.: Archetur, 2004. – С. 2–6.
9. Ковальська Л. Художник Антон Шепи і його Закарпаття / А. Шепи. Моє Закарпаття. Цикл картин. Живопис (1957–2004) / Каталог виставки. – К.: Archetur, 2004. – С. 7–9.
10. Топачевський А. Закарпаття Антона Шепи (Виставка картин А. Шепи «Моє Закарпаття» в НСХУ, присвячена 75-річчю художника) // Слово Просвіти. – 13-19 травн., 2004. – С. 11.
11. Сирохан М. Антон Олексійович Шепи. 80 річчя від дня народження художника (1928 р.н.). Календар пам'ятних дат. Ужгород, 2007. – С. 79–83.
- Кузьма Б. І. Мистецтво любові до рідного краю (Мистецький портрет А. Шепи) / Міжнародна науково-практична конференція «Ерделівські читання». Тези доповідей. – Ужгород : Гражда, 2013. – С. 26–27.

УДК 75 Чорній

Оксана ГАВРОШ,
викладач,
Закарпатський художній інститут,
м. Ужгород, Україна

ЖАНРОВИЙ ЖИВОПИС У ТВОРЧОСТІ ЙОСИПА ЧЕРНІЯ

Гаврош О. І. Жанровий живопис у творчості Йосипа Чернія. У статті аналізується жанровий живопис в творчості закарпатського художника Йосипа Чернія (1953–2003). Для вивчення обрано період кінця 1970 – першої половини 1980-х років – час, коли у творах митця яскраво проявились традиції закарпатської школи живопису та особливості художнього мовлення художника. В дослідженні робиться спроба виявити семантику образів, творчих інспірацій та розвиток жанру в творах Чернія.

Ключові слова: Йосип Черній, жанровий живопис, Закарпаття, традиція.

Гаврош О. И. Жанровая живопись в творчестве Иосифа Черния. В статье анализируется жанровая живопись в творчестве закарпатского художника Иосифа Черния (1953–2003). Для исследования был выбран период конца 1970 – первой половины 1980-х годов – время, когда в произведениях художника наиболее ярко проявились традиции закарпатской школы живописи и особенности художественного высказывания художника. Автор делает попытку выявить семантику образов, творческих инспираций и развития жанра в произведениях Черния.

Ключевые слова: Иосиф Черний, жанровая живопись, Закарпатье, традиция.

Havrosh O. Genre painting in Joseph Cherniy's works. The article examines the genre painting in the work of Transcarpathian artist Joseph Cherniy (1953–2003). To study selected during the late 1970s – early 1980s – a time when the works of the artist clearly manifested traditions of Transcarpathian school of painting and artistic features of the speech of the artist. The study attempts to identify the semantics of images, creative inspiration and development of the genre in Cherniy's works.

Keywords: Joseph Cherniy, genre painting, Zakarpattia, tradition.